

UN PORTRET AL SCRITORULUI ÎN TINEREȚE (DELAVRANCEA LA 125 DE ANI DE LA NAȘTERE)

DE

GABRIELA DRĂGOI

Un comentariu asupra literaturii lui Delavrancea, fie și tutelat de pioșenie, nu poate împinge elogiul pînă la ultimele lui consecințe. Senzația de insatisfacție, uneori foarte accentuată, urmărește pe cititor, și nu numai pe cel de astăzi. Pentru că cei dinții care au sesizat denivelările operei, sancționînd insuficiența resurselor și inegalitatea realizării, au fost contemporanii lui Delavrancea.

Și, totuși, disponibilitățile, „proiectul” existenței lui Delavrancea propuneau un spirit mult mai viu, mai modern decît opera. Această etapă biografică, tinerețea, a fost deseori invocată și constrînsă întotdeauna să se întoarcă spre operă. Între viața trăită și viața ficțiunii apar relații de convergență și divergență care devin ipoteze fecunde în analiza critică, dar cei doi termeni — viață, operă — au și dreptul la autonomizare. Poate că astfel cele două ipostaze, deschise liber una către cealaltă, își pot păstra individualitatea și își pot modifica unghiul de proiecție reciprocă.

Îndreptîndu-le, deci, numai spre viața lui Delavrancea, descoperi că, de fapt, *omul* Delavrancea a avut o singură vîrstă, vîrsta unui om tînăr. Dacă încerci să-i schițezi un portret, liniile tind să reia și să refacă mereu un unic chip, „un portret al scriitorului în tinerețe”. Înțelegi apoi că *existența* lui Delavrancea s-a constituit într-o *operă* desăvîrșită, răsкупărînd, prin frumusețe și altitudine, cealaltă operă, literară, perfectibilă chiar și în conștiința autorului ei. „Ființa de hirtie”, căutată în structura unei biografii de creator de un Roland Barthes, își semnaleză extrem de discret prezența, își estompează contururile și se topește în fluxul mai puternic, mai intens și mai generos al vieții.

Intrarea în scenă a lui Delavrancea este spectaculoasă. Tînărul își trăiește și exprimă, intensificînd trăirea, o aventură mistuitoare, a călării de sine. Imaginea ajunge la noi prin intermediul corespondenței, texte ce echivalează cu un jurnal unde sînt consemnate, vibrant, patetic, tensionat, stări de spirit contradictorii, urmînd traiectoria sinuoasă a unei interogații perpetue. Este acum în Delavrancea o „rîvnă sălbatică”, o „pornire furioasă” de cunoaștere și înțelegere a naturii umane și a naturii proprii cu deosebire. Formulele sînt penetrante, dovedind suplețe de gîndire și un timbru incitant, personal: „Nu printr-o analiză migăloasă de adunări, scăderi, integrări și diferențieri de impresii — scrie el unui prieten — am ajuns a-mi forma în firea mea imaginea, echivalența existenței tale, ci mai mult prin cîteva trăsuri mari, linii de căpetenie ce conturează valoarea morală a omului, întocmai cum cîteva linii curbe, trase repede cu cărbunele, îi hotărîsc valoarea materială”^{*}.

Delavrancea pare în această etapă marcat de tristețe, îndoială și dezgust, stări pe care le decretează, repetat, narcisiac, dominante ale felului său de a fi: „O îndoială colosală care mă apasă, o nesiguranță, o nelcredere innăscută și încestată prin cunoștința lumii alcătuite firea mea”. Instalată în incertitudine, are doar certitudinea sfîșierii. Și nu ezită să-și pună destinul

^{*} Citatele vor fi date după Barbu Delavrancea, *Opere*, vol. IX, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și variante, glosar și bibliografie de Emilia Șt. Milicescu, București, „Minerva”, 1974.

sub semnul acestei sfîșieri. O face într-o manieră apodictică, cum sînt altele dintre afirmațiile acestei faze : „Omul e același, cel puțin de la douăzeci de ani în sus, nu se mai poate schimba în fond, continuă aceeași potigă apucată, și nu-si poate dezmița firea cu nici un preț. Cît despre mine, același și același : îndoială și iar îndoială, dezgust și iar dezgust“.

Avea 23--24 de ani, se autodefinea „sălbatic“, „barbar“, „hîrsut“. Sufletul îi era o raună deschisă, pe care el însuși o otrăvea și o îngrijea cu egală voluptate. Arăta, cum mărturisește, „bruschețe în gesturi, o nedomolire barbară în vorbire“. Insurgența se manifestă violent, acuzele se îndreaptă în trombă nestăvilită către stărmătorii de idealuri : „Ai veacului sunt șarlatanii, hoții, pungășii, trîtorii, omizile, caricaturile, ciocoi, falții, decrepitudinile, blestemații“. Iese la iveală clocotul unei mari energii, iar „patima de-a lupta“ se conturează deocamdată ca opțiune în sine. Obiectul acestei opțiuni transpare mai degrabă ca „ideal“, în bună tradiție pașoptistă : „totuși idealul de țară, de colectivitate, de năzuință socială, de luptă pentru binele comun, de mîndrie națională, acest ideal îl simț cum mă deșteaptă, mă ațîță, mă aprinde“. Sînt proiecții majore, dezlănțuind un profil moral și o vocație de căuzaș. În sprijinul intrupării aspirațiilor sale, Delavrancea aduce credința în muncă și în cinste, valori stabilizatoare, moștenite de la ai săi și invocate cu demnitate : „Am moștenit pe tata : el mi-a lăsat sărăcia și cinstea ; nu voiesc să-l dau de rușine“. Acelese de mizantropie trec astfel în plan secund, ca teribiliste, trecătoare forme de juvenilitate.

Autoportretul, reluat obsedant, începe să-și precizeze liniile. În pofida vehemenței atitudinii și a tonalității, tînrul lindeu, nu tocmai în secret, și spre altceva. O scrisoare, adresată la această vreme lui Duiliu Zamfirescu, trimite la acel „altceva“ menit să limpezească trăsăturile încă tulburi ale chipului : „Oricît de prețios ar fi blocul din care sunt tăiat, sunt numai dăltuit, nu am și daliile și lustrul tău, nu am nici ovalul gesturilor tale, nici dulceața convingătoare a expresiilor tale, nici seninul și echilibrul care formează caracterul esențial al firii tale“.

În plină criză a deznădejzii, intervine, se vede, conștiința unei misiuni ieșite din comun, sugerîndu-se că șansa realizării ei ar fi un climat prielnic, securizant, care ar produce o echilibrare a personalității. Sînt răsturnate, deci, „adevăruri“ tranșante, înlocuite, la fel de tranșant, prin altele : „numai iluziile și credința nase bărbăția în om. Îndoiala și dezgustul sînt simțiri netrebnice“. Cețurile nu se îndepărtaseră încă („Fiarele sălbatice se jigăresc cînd prea sînt mîngiate“), ezitarea persistă, ca și teama de mrejele unei noi iluzii : „Ei, dacă toți oamenii ar fi mai așa, dacă nu toți, cel puțin majoritatea, ei, da, aș înțelege și eu siguranța, nădejdea, liniștea, bunătaea, dar e greu ce cer eu, e o utopie, lumea e cum a fost, și eu tot eu“.

Traversase această lungă stare depresivă păstrînd încreu o punte care îl lega de ceilalți, nu se abandonase nici un moment apatiei, nepuținței. Nu-l părăsise sentimentul răspunderii față de destinul său, întrevăzută — să fie doar un orgoliu al tinereții ? — într-un orizont larg. Destinul literar este proiectat oarecum marginal. Scriitorul poate fi depistat numai în acest epistolar, ori în articolele trimise de la Paris pentru a fi publicate în revistele din țară. Pentru Delavrancea scrisul este deocamdată nevoie de comunicare, de confesiune. Ideea de ficțiune, de lume creată se insinuează ceva mai tîrziu. Iar insatisfacțiile de acum sînt mai puțin ale scriitorului, cît ale celui care refuză izolarea și vede în scris o posibilitate de salvare. Delavrancea are o propensiune structurală spre comuniune cu semenii și se culpabilizează mai întîi el însuși de imperfecția dialogului : „să tot spui, fără a mă opri, zi și noapte, n-aș reuși să spui tot : sînt mai mult decît pot exprima și esprim altfel de palid, atît de imperfect, atît de costeliv, că îmi vine să rup fiecă rînd și să arz în gît fiecă cuvînt“.

Pentru o fire ca aceasta, însingurarea ar fi fost probabil o pedeapsă insuportabilă. Resurse tumultuoase de căldură, de devoțiune se ridică din întreaga sa ființă. „Dezgustul“, departe de a fi fost păgubitor, devastator, protejase, degajase acel spațiu al bunătății, al generozității, al prieteniei și dragostei. În modelarea personalității lui Delavrancea, aceste forțe au intrat în joc în mod esențial.

Acum, în pragul unor spectaculare experiențe de om public, și mai tîrziu, cînd este împovărat de responsabilități și în plină glorie literară, Delavrancea pare că trăiește cu adevărat numai cînd se poate dărui altora. Patetic, fără rezerve, fără cenzură, total. Trăsături trecute, în cazul literaturii lui Delavrancea, în registrul minusurilor de valoare constituie pentru om calității, apreciate ca atare de contemporani. „Ori dai tot, ori sporești numărul șarlatanilor“, spune undeva Delavrancea.

Iar în viața de toate zilele, „risipitorul“, cum îl numea Vlahuță, părea uneori chiar indiferent, neinteresat de reciprocitatea sentimentelor („mie-mi pasă așa de puțin dacă mă iubește acel pe care-l iubesc“). În timp ce Caragiale nu-și putea reprimă maliția și îl încondeia pe Delavrancea într-o scrisoare devenită ulterior celebră, lirismul acestuia din urmă se revărsa abundant, dezlănțuit : „mi-e dor de tine, de nasul tău impertinent, de buza ta de jos violentă, de buza ta de sus obraznică, de ochelari-ochii tăi diabolici — spiritali. Mi-e dor de inima și

de capul tău". E ușor de presupus cum va fi primit prietenul stabilit la Berlin asemenea dovezi de impetuoasă tandrețe. Delavrancea știa de altfel la ce se poate aștepta și își încheia misiva cu un avertisment: „Să nu rizi! De altele, da — și am multe, de asta, nu“.

Cât despre universul „casnic“ al lui Delavrancea, și aici zeitățile tutelare sînt generozitatea și dăruirea. Ceea ce poate trece drept mediocritate de familie, stîrnind zîmbete îngăduitoare, părea să fie o cale de prelungire, prin iubire, a tinereții. În asemenea climat solar, Marya, soția lui Delavrancea, este văzută ca iubita unică, adulată fără încetare, copleșită de un potop de subline naivități și candori. Delavrancea se reîndrăgostește din nou și din nou de această ființă care, la rîndu-i, pare să l. fi scăpat de îndoiele și complexe. „Și aveam nevoie, o nevoie intim legată cu existența mea însăși, ca să-ți scriu, să-ți vorbesc și serios și în glumă, să împărtășesc cu tine toate impresiile mele, să mă simț lângă tine“. Rîndurile sînt scrise tîrziu, după 1900 și concentrează în fluidul lor poetic parfumul ușor desuet al unei iubiri romantice și romanticeose care a durat o viață.

Ca desprinsă din paginile unei literaturi de altădată este și legătura dintre părinți și vlăstarele lor, cele patru fiice, Cella, Bebs, Niculina și Henrieta Delavrancea. Să participe la viața copiilor pînă la identificare, să ai resurse pentru a întreține un flux de continuă tandrețe și gingășie e o performanță pe care doar un sentimental de talia lui Delavrancea o putea realiza: „Adevărul e că uneori pierd simțul existenței mele proprii și mă simț existînd numai fiindcă șlin că existăți voi“. Desigur că în această iubire intra și grija pentru descoperirea și cultivarea chemării fiecărui copil. Delavrancea deschidea și închidea un dialog cu cuvinte de alint de o imaginație neistovită („vous êtes le génie de la gâterie“ — i-ar fi spus un prieten francez), dar copiii erau îndrumați și însoțiți în lecturile lor, stimulați să-și cultive inteligența, sensibilitatea, imaginația. Tatăl trimite mici cadouri colegelor Cellei, la Paris, este pasionat de „dramele“ lor de școlărițe, și, în același timp, își invită fiica la adevărate colocvii epistolare despre muzică, pictură, literatură. De aici pare să se fi ridicat frumusețea deosebită a stirpei lui Delavrancea. Era mîndru, bunăoară, de succesele Cellei, de pluralitatea aptitudinilor ei: „Ea îmi verifică vechea și nestrămutata mea credință: *adevărul talent, original și mare, e o figură în toate direcțiile*“ (s.n.). În relațiile dintre cei doi domnesc discreția și semănătatea, atitudinile firești, uimitoare dacă le comparăm, de pildă, cu orgoliile ultimilor doi Hasdeu, tată și fiică. Pînă și gloria proprie îi pare lui Delavrancea o ușuratică vanitate („prostii!“ — repetă în cîteva rînduri).

Acest fel de a fi nu era unul prea des întîlnit nici în epoca aceea. Într-un anume sens, Delavrancea părea că a aflat taina trăirii frumoase. „Tata — spune Cella Delavrancea — și-a păstrat neatîns izvorul de bunătate și dragoste pentru frumos“. De aceea, schimbarea, prin trecerea anilor, nu a adus cu sine deteriorare, gol sufletesc. „Caracterul părintelui meu — adăuga Cella Delavrancea — era asemenea mării, în veșnica ei mișcare. Nervos, impresionabil, generos, fremătînd veșnic în apărarea unei cauze pe care o socotea demnă de a i se sacrifica, nu-și precupețea niciodată avîntul și nu se preocupa de oboseala firească a unui organism care trăia într-o veșnică tensiune“. Despre „oboseala firească“ datorată trăirii intense este vorba, nu despre îmbătrînire.

Căci Delavrancea a fost, cum sugera Sadoveanu, „mai ales o inimă“. Dacă i-ar mai fi fost dată o viață, ar fi scris, poate, altcum sau, poate, ar fi pictat. Sigur este doar că Delavrancea, om care ar fi putut rosti oricînd acel gînd cu toate sensurile deschise spre lume, semnat Marin Preda, „dacă dragoste nu e, nimic nu e!“, ar fi trăit din nou așa cum a trăit. *Viața* lui Delavrancea stă deasupra oricărei critici, ceea ce cu opera lui literară nu se întîmplă. Și aceasta pentru că *omul* și-a păstrat nedegradată, de ani și de împrejurări, *tinerețea*.